

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського



МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES



Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ



ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ — головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ — заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ



Том 6

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1895–1900)



МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2004

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Видано за підтримки Президента України
на замовлення Державного комітету
телебачення і радіомовлення України
за Програмою випуску
соціально значущих видань*



*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник Мирон КАПРАЛЬ
Передмови — Я.ДАШКЕВИЧ, М.КАПРАЛЬ

Автори коментарів: М.Бандрівський, С.Білокінь, В.Брехуненко,
М.Капраль, Я.Книш, П.Кулаковський, О.Мельник,
Я.Мельник, Ю.Мицик, О.Моця, С.Панькова,
О.Русина, А.Тимошенко



Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-367-4 (т. 6)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2004
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2004
- © Передмови Я.Дашкевич, М.Капраль, 2004
- © Коментарі, автори, 2004

РОЗДІЛ IV

ОГЛЯДИ,
РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ



НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА в р. 1895 Записка для загального збору р. 1896

З кінцем р. 1895 скінчився третій рік існування нашого Товариства в ролі наукового. Пригляньмося його діяльності на полі науки, аби, пізнавши зроблене, поставити собі певні задачі й desiderata [побажання] на будуче.

Наукова діяльність Товариства розвивалась в роботі секцій й видавництвах. Почнемо з перших.

Минулого року було всього 21 засідання секційне і на них 38 рефератів; з того секція історично-філософська мала 9 засідань з 19 рефератами, секція філологічна — 7 засідань з 13 рефератами, секція математично-природничо-лікарська — 5 засідань з 6 рефератами.

Число засідань треба признати значним — викинувши ферії*, будемо пересічно мати по два засідання на місяць: се могло би свідчити про значний рух в сфері членів. Годиться, одначе, зауважити, що сходи на тих засіданнях рідко випадали дуже численними: від того залежало між іншого, що далеко не всі реферати викликали живішу дискусію. Хоч се є досить звичайний стан наукових засідань, але нашому молодому Товариству ми зичили б більшого оживлення.

Можна загально сказати, що на секції приходили реферати, призначені до друку в "Записках Товариства" (почасти і в "Правничій часописі"*); з того загального числа рефератів досі не прийшло до друку лише три (а взглядно один). Регулярін Товариства, вимагаючи, щоб розвідки, призначені до друку в "Записках", переходили через секцію, дає принуку діяльності секцій, що являються таким способом перехідною інстанцією до "Записок". Ініціативу самих секцій в науковій роботі, колективну працю членів можна зазначити в двох справах: в укладі відділу рецензійного "Записок" і в спорядженні наукової термінології. Перша справа виходила з редакції "Записок" і почасті трактувалася на засіданнях секцій історично-філософської й філологічної, але далеко більше — на сходинах молодших членів Товариства, уряджуваних поза засіданнями секційними в господі Товариства досить регулярно протягом всього 1895 р. Щодо другої справи, то поодинокі часті термінології розділили між собою члени секції математично-природничої, й одна з частей — термінологія механічна — була оброблена минулого року. Розуміється, що для такої колективної роботи лежить поле далеко ширше, вимагає її цілий ряд текучих, більш практичних питань (як правописні, лексичні) і різні наукові справи. Можна сподіватися, що з більшим розвоєм Товариства більший розвій матиме й ся діяльність; тепер же сього трудно й вимагати, уважаючи,

що роботу секційну вела, властиво, не конче численна група львівських членів. Переглядаючи протоколи засідань, бачимо, що з загального числа рефератів (38) чотири належали членам замісцевим, решта — львівським, з сих останніх всього референтами (говоримо про авторів розвідок і справоздань, а не тих, що реферували праці неприсутніх членів) виступали 14 членів, з них 6 — мали по одному реферату, решта (28 рефератів) припадає на вісьмох членів. На дальший час в інтересах розвою Товариства лежить, щоб до нього притягалось більше число робітників з інших місцевостей, і взагалі, щоб число активних учасників в секційній роботі збільшувалось.

Переходячи до видавництва Товариства, ми звернемося передовсім до “Записок”. На розвій їх звернена була того року головна увага; я вже згадав, що секції були якби перехідною інстанцією, де переглядались розвідки, призначені для “Записок”.

“Записки” почали виходити р. 1892, коли (восени) видано було перший том, зложений переважно з праць українських співробітників (трьох українців і двох галичан)*; се був якби пробний том, призначений для того, аби довести можливість наукового українського видавництва, до чого знаходилося багато скептиків. В дальших роках заміряно видавати по два томи, але 1893 р. вийшов лише один, доперва 1894 р., і то нелегко — видано два. Дійсно, статті збирались з значною трудністю, а “Наукове товариство”, не маючи спеціальних фондів на наукові вида[ння], а несучи на собі видатки й так на кілька видавництв, знов таки не могло розпорядити на се й відповідних грошей. Доперва 1895 р. уділення значніших запомог міністерством і соймом, разом з жертвою одного патріота*, дало можливість уложити осібний бюджет наукових видавництв. Редакція “Записок” заходилась коло розширення кругу співробітників і організації наукової роботи, а наслідком того можна було розширити й видавництво. Минулого року “Записки” представляли собою тримісячник, що поділявся на дві майже рівні частини розвідок та матеріалів, більших і менших (miscellanea) і оглядів літературних (наукова хроніка й бібліографія). Таким чином, видавництво має регулярні відділи: розвідки й матеріали, miscellanea, наукова хроніка, бібліографія, відомості з Товариства. Всього минулого року було вміщено в першій відділі 15 розвідок з ріжних наук, і історичних, і історично-літературних матеріалів з вступними замітками, в відділі miscellanea — заміток і матеріалів 16; в 3 і 4 відділах обговорено 51 періодичне видання (з того українсько-руських — 8, російських — 37, польських — 4, німецьких — 2) і поодиноких книжок і статей — 122. Щодо змісту припадає в 1—2 відділах: на українсько-руську філологію — 2 статті, історію літератури — 8, на історію з помічними науками

(археологією, археографією й історичною археографією) — 9, матеріалів історичних і літературних — 10, розвідок природничих та математичних — 2. В відділі бібліографії припадає на історію українсько-руської літератури — 9, на філологію — 4, етнографію — 15, історію взагалі з помічними науками — 46, археологію — 3, історію церкви — 12, історичні й історично-літературні матеріали — 16, право — 4, економію й статистику — 6, природничі розвідки — 2, збірники, словарі і т. ін. — 5.

Дальший розвій сього видавництва редакція “Записок” представляє собі так: воно має розширитись до шести томів на рік (статті двомісячником) — правдоподібно, се розширення довершиться вже сього року*; з дальшим поступом має наступити певна спеціалізація матеріалу: тепер осібно виділено правничий відділ, з часом се повинно б статись і з математично-природничим*. Далі поруч з “Записками” могли б з'явитись неперіодичні збірники для більших, спеціальніших розвідок і матеріалів, а “Записки”, зіставшия при розвідках загальнішого характеру і дрібніших замітках та матеріалах (типу *miscellanea*), могли б розширити свої огляди літературні, завівши туди важніші явища загальнолюдського наукового життя.

“Записки” Товариства мали своєю першою метою заснувати осередок наукової діяльності своєрідною мовою і до нього притягнути учених українсько-руських, нашими культурними й політичними обставинами призвичаєних ходити в сусіди до чужих видавництв і культивувати чужу науку. Не ставлячи вперед якої-небудь програми щодо напрямку, провідних гадок, “Записки” заховували повну свободу в науковім трактуванні речей, ставлячи вимогою лише, щоб робота відповідала вимогам науковості. Маючи таку задачу, не могли вони й вносити на початках якоїсь спеціалізації в змісті, аби не спинити перших кроків наукової роботи своєрідною мовою в таких науках, де вона, задля своєї слабості, не могла абсолютно бути заступлена спеціальними видавництвами.

Поруч з тим, трохи пізніше — поставлена була ще інша, спеціальна мета — утворення в “Записках” органу, що давав би перегляд наукової роботи над предметами, що з Україною безпосередньо зв'язані. Та наукова робота останніми часами прибрала такі великі розміри, що такий перегляд став доконче потрібним, тим часом не тільки на нашій мові, але і на Україні російській не існував. Початки такого огляду зроблено було в томах, виданих 1894 р., але систематично поведено його з минулого року. Для повного й докладного переведення такого огляду треба організації значного числа сил, і відразу великі вимоги годі ставляти; за всім тим деякі галузі наук, як історія українсько-руська, слово й література, представлені були вже доволі повно. А в якій мірі такий огляд задовольняв дійсній потребі, видно було з того співчуття, що знайшов він в учених українських, ба навіть чужих.

Приведення до певної повності й розширення границь сього огляду для загальної науки — се справа дальших часів, і для неї потрібний дальший прилив науково приготованих сил.

Поруч з “Записками” виходили попередні видання наукові. Передовсім належить сказати про “Правничу часопись”; зміст її обговорено на іншому місці (в науковій хроніці)*, тож нема чого над ним застановлятися, статистично представляється він так: статей і заміток — 10, в відділі “заміток літературних” обговорено 9 книг, крім того, подавано оречення найвищого трибуналу судового.

З кінцем минулого року поставлено було зреформувати се видавництво, перенісши вагу на наукову сторону його й усунувши часть інформаційну (рішення трибуналів і т. ін.), а бібліографію зіставляючи загальному огляду “Записок”. Розвідки правничі ж признано за ліпше задержати в особності, аби не утрудняти переведення спеціалізації наукових публікацій в дальшій часі і видавати їх особним томом під титулом: “Розвідки правничі історично-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка”, таким чином тримісячник заступить річник, більш-менш того ж обсягу, що й томи “Записок”, під редакцією того ж д-ра К. Левицького*, що проводив редакцію “Правничої часописі” від початку.

Видавництво “Історичної бібліотеки”, що від двох років перейшло до Наукового товариства імені Шевченка, має більш практичну мету: дати в приступній формі, в рідній мові головніші розправи про українсько-руську історію. Минулого року видано один том і розпочато другий, вони містять в собі переклад Костомарова “Мазепа й мазепинці” (з скороченнями)* й Антоновича “Останні часи козаччини на правім боці Дніпра”*. Почавши від цієї останньої монографії, видавництво трохи змінює свою методу видання: доти праці подавались без апарату наукового, уважаючи на потреби ширшої публіки, тепер же мають подаватися переклади повні, з усіма примітками, щоби могли заступити первотвір. В дальші томи мають увійти монографії Антоновича й Шульгіна про гайдамацтво й монографії про громадський устрій України-Русі в період литовський, польський та часи Гетьманщини.

Крім того, як і давніше, уміщувались статті наукового змісту і в часописі Товариства “Зоря”*; заходи коло розвитку “Записок” вправді мусили в певній мірі відтягнути звідси наукові сили, одначе не доконче, як то видко і з огляду цієї часописі; при тім науковий відділ її наповнявся перекладами цікавіших статей наукових з мов чужих.

Протягом минулого року засновано в Товаристві ще три серії наукових публікацій.

Відповідно прийнятому восени 1894 р. відділом Товариства проекту (див. “Записки”, т. V) приступлено до видавництва археографічного.

Публікації поділено на дві серії — “Жерел до історії України-Руси”, призначених переважно для актового матеріалу, і “Пам’яток українсько-руської мови й літератури”* для пам’яток лінгвістичних і літературних; кожний має містити, окрім текстів, вступну розвідку. Видруковано перший том з першої серії: “Жерела до історії України-Руси”, т. I: люстрації королівщин в землях Галицькій і Перемиській з рр. 1565—1566, зібраний і уложений М. Грушевським, з вступною розвідкою: “Економічний стан селян на Подністров’ї Галицькім в пол[овині] XVI в. на основі описей королівщин”. Розпочато також перший том “Пам’яток”, що містить збірник апокрифів старозавітних, вибраних з українсько-руських рукописей, уложений д-р[ом] Іваном Франком, а має вийти протягом 1896 р., як також і другий том “Жерел”, що міститиме люстрації королівщин в землях Перемиській і Сяноцькій з р. 1565—1566 (соляні жупи, староства: Перемиське, Лежайське, Замхівське й Сяноцьке).

На початку цього вже року (1896) уконститувалася й особна комісія археографічна для ведення справи публікацій джерелових; задачею її є не тільки видавання предложених матеріалів археографічних, але й вишукування та збирання їх через археографічні експедиції й відпоручення; одначе відповідний розвиток її діяльності можливий буде лише з розширенням засобів матеріальних. Спеціальний бюджет її поки що становить субсидія 1000 з[олотих] р[инських], признана соймом в останню сесію, а видатки з загального бюджету наукових видавництв Товариства не можуть теж бути значні. Комісія має дезидерату — видавати річно том “Жерел” і том “Пам’яток”, якщо дозволить се стан матеріальний Товариства і комісії спеціально. Для ближчих томів “Жерел” комісія має на увазі, окрім закінчення люстрації 1565—1566 рр. земель руських, збірник інвентарів, справоздань etc. з королівщин тих же земель з кінця XV в. і до першої люстрації (спорудження копій з вибраних для нього описей Варшавського архіву скарбового вже закінчується), описі королівщин подільських з XVI в., люстрація 1570 р. воєводств Руського, Белзького й Подільського, збірник актів галицьких з часів Хмельниччини, ревізії маєтностей Лівобічної Гетьманщини і ін. Для “Пам’яток” маються на увазі збірники: апокрифів новозавітних, есхатологічних і ін., збірник легенд, видання драматичної літератури українсько-руської XVII—XVIII в. і наукове видання писань Котляревського (ювілейне видання — деякі часті його розпочато друком)*.

Третю серію становить “Етнографічний збірник”, що має містити етнографічні й етнологічні матеріали про українсько-руський край (розвідки мають міститися в “Записках”), оброблені й порівняні з опублікованим вже матеріалом. Тимчасово, аби се видавництво пустити в курс, взяв на себе

редакцію його нижчепідписаний, і минулого року вийшов т. I, що містив в собі одну статтю описову ("Різдвяні свята на Чорномор'ї" М.Крамаренка), дві збірки етнографічних матеріалів — казки з повіту Брідського, зібрані О.Роздільським* (початок), і українські вигадки, зібрані О.Шимченком, і етнографічну програму. Ся остання мала на меті лише, щоб розбудити більший інтерес до збирання матеріалу, зоставляючи вичерпання цієї справи спеціальним програмам і квестіонарам. Для збільшення ж матеріалу етнографічного уділяно запомоги, так минулого року дано запомоги на етнографічні екскурсії на Угорщину двом молодим етнографам п. Гнатюку і Роздільському.

Матеріали етнографічні напливали потроху з провінцій *progrio motu* [власним ходом]. Висловлюючи на сім місці подяку всім, хто надсилав які матеріали, ми сподіваємось, що з розповсюдженням нашого етнографічного видання наплив сей буде збільшуватись. Редакції, одначе, давала клопоту далеко більше та обставина, що матеріал до збірника мусив приходити вже оброблений, себто порівняний з попередніми збірниками матеріалу і відповідними вказівками. Людей, приготованих для цієї роботи, майже не знаходилося, і се головно здержує розширення рам видавництва; редакція з признанням згадує про роботу, підняту коло такого оброблення д-ром Франком, а останніми часами заявився участі в обробленні матеріалів етнологічних звісний етнолог д. Хв.Вовк (Th. Volkov)* в Парижі; крім того, редакція заходила коло приготування до цієї роботи молодших етнографів. Від успіху цієї роботи залежатиме дальше розширення видавництва; Товариство хотіло би довести як скорше до того, аби виходило два томи "Етнографічного збірника" на рік, бо етнографічного матеріалу, як то було вже сказано, не бракує, а збірник наш тепер являється одиноким спеціальним видавництвом для публікування матеріалів етнографічних на цілу Україну-Русь.

З вищесказаного видно, що наукова діяльність і спеціально — наукові публікації Товариства значно розширились минулого року, хоч і далеко не дійшли до тих розмірів, які б йому надати хотілось. Дальший поступ в тім напрямі вимагає доконче збільшення матеріальних засобів Товариства й збільшення наукових сил, злучених для наукової праці в його видавництвах. Засоби були ще дуже невеликі: цілий бюджет наукових видавництв виносив минулого року (з винятком "Зорі") коло $4\frac{1}{2}$ тис.; переважна маса праць в видавництвах містилася задурно. В р. 1896 сподіваємось побільшення бюджету, принаймні наполовину, що дасть справжність розширити видавництва й частіше праці ремунерувати.

Протягом минулого року в наукових видавництвах Товариства брало участь своїми працями всього 56 осіб, а то з України-Русі австрійської 37

і України російської 19 (з того в “Записках” 28 з України австрійської й 17 з України російської). Се число дуже значне в порівнянні з попередніми роками, але все ще невелике, коли візьмемо під увагу, що Товариство з своїми виданнями представляє ще одну наукову інституцію народну для цілої України-Русі! Редакція поклала немало праці коло заохочення земляків до участі в видавництвах Товариства й організації колективної праці. Але доброї волі й енергії одиниць не вистане до поборення обставин, що зложились під впливом політичних і культурних обставин, серед яких жили ряди поколінь і живуть досі. Велику перешкоду пожаданому розвитку видавництв Товариства становить, що російська границя була для них взагалі замкнена: видання Товариства, не вважаючи на свій науковий характер, все зачисляються до категорії “абсолютно заборонених” в Росії. Їх часто не пропускали — *horribile dictu* [страшно сказати] — навіть для бібліотек університетських, не кажучи вже за професорів і редакцій наукових видавництв, і взагалі їх доля цілковито залежала від примхи місцевої цензури. Се все надзвичайно утрудняло ознайомлення з нашими видавництвами головної частини нашої публіки й перешкоджало групуванню коло них наукових сил. Нічого дивного, що, з малими винятками, наші українські співробітники (а число їх все буде дуже значним, уважаючи на такі обставини) крили свої імена (а між ними чимало добре звісних в науці фахових знавців) під псевдонімами й криптонімами; досить сказати, що навіть медична розправа — про інфекцію яечка, — уміщена в т. VI “Записок”, не могла бути підписана автором*. Ми сподіємось, що се проскрибоване становище наших видавництв, як результат шкідливого непорозуміння деяких урядових органів, не протягнеться довго. При тім всім не залишала, одначе, редакція заходів, аби й при теперішніх обставинах зносини з науковими інституціями російськими нав’язувати й знайомити їх з своїми видавництвами; в минулім році обмінювалось Товариство наше своїми виданнями майже з усіма університетами російськими і з значним числом наукових інституцій і видавництв, що так же знаменито причинялось до збільшення бібліотеки Товариства. Головна увага була звернена на інституції російські з тої причини, що, власне, в Росії скуплена наукова робота над питаннями, для нас найбільше важними; се, одначе, не виключало старань коло нав’язання зносин з інституціями науковими австрійськими й заграничними, одначе, розширення їх належать до дальших років, а поки що Товариство, будши ще дуже молодою науковою інституцією, могло лише по волі їх нав’язувати.

Таким чином Товариство в різних напрямках робило коло защеПЛення й розвою своєї науки, сповняючи заповіти чоловіка, якого ім’я носить, висловлену в його “Посланії” — аби “й мудрость в нас була своя”.

Приймаючи близьку участь в його наукових роботах з самого початку, пригадуючи ту несміливість і непевність, з якою розпочинались перші зав'язки наукових видавництв, ми можемо з потіхою дивитись на поступ останніх років, в переконанні, що ця справа стоїть на добрій дорозі, що поставлена Товариством мета відповідає дійсній, фактичній потребі нашого народу, і тому діяльність наша в дальшій часі буде горнути до себе все більший круг наукових сил українсько-руських без різниці поглядів і напрямів в спільній роботі коло безстороннього, об'єктивного студіювання й вияснення нашого минулого й сучасного. Перегляд минулого року покріплює нашу надію, що праця, вложена в сю роботу, не змарнується, а принесе свої овочі на добро народу нашого. *In labore spes* [у праці — надія]!..

У Львові, 19/II (2/III), [18]96 р.

“Historia ruchów hajdamackich” (1899–1901), “Bohdan Chmielnicki” (1908–1909), “Koza-
czyzna ukraińska w Rzeczypospolitej Polskiej” (1923).

с. 523 ... *лише з праці Рulikовського і Радзими́нського...* — йдеться про монографію: *Rulikowski E., Radziwiński Z.* Kniaziowie i szlachta. — Lwów, 1880.

... *моєю історією Київщини...* — див.: *Грушевський М.* Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIII столетия. — К., 1891.

... *про софійські фрески — з Закревського...* — див.: *Закревский Н.В.* Описание Киева. — М., 1868. — Т. 1–2.

с. 524 ... *д. Петро Голубовський...* — П.В.Голубовський (1857–1907 рр.) — професор Київського університету; окрім перерахованих М.Грушевським праць, він ще видав “Новые издания и исследования по древнейшему периоду русской истории” (К., 1906), “Критико-библиографический обзор трудов по древнейшему периоду русской истории” (К., 1907).

с. 526 ... *Йордана...* — у тексті, очевидно, друкарська помилка: Йорланда.

с. 527 ... *баламутні звістки Якимівської літописі...* — Іоакимівський літопис до наших днів не зберігся, окрім фрагментів, опублікованих в “Історії російській” В.Н.Татищева. Серед дослідників триває дискусія щодо їх вірогідності.

... *звістка архангелогородського літописця, дуже півного* — у сучасній науці поширена інша назва цього літопису — Устюжський; цей літопис укладений на початку XVI ст. (див. останню публікацію: *Устюжские и Вологодские летописи XVI–XVIII вв.* // Полное собрание русских летописей. — Л., 1982. — Т. XXXVII).

с. 530 ... *д. Данилевича* — В.Данилевич (1872–1935 рр.) — професор Київського університету; окрім рецензованої М.Грушевським праці, опублікував монографію: Археологічна минувшина Київщини. — К., 1925.

с. 531 *Характеристика Всеслава...* — Всеслав Брячиславич (1044–1101 рр.) — полоцький князь, короткий час був київським князем (14 вересня 1068—середина квітня 1069 р.).

... *Гліба Всеславича...* — мінський князь у 1101–1119 рр.

с. 532 ... *монографію Лятковського про Міндовга...* — див.: *Latkowski J.* Mendog, król litewski. — Kraków, 1892.

... *Смольки про відносини Кейстута і Ягайла...* — див.: *Smolka S.* Kiejstut i Jagiełło. — Kraków, 1889.

... *лише Турово-Пінська і Переяславська не мають спеціальних монографій...* — згодом були видані: *Грушевський А.* Очерки истории Туровского княжества. — К., 1902; *Ляскоронский В.* История Переяславской земли с древнейших времен до половины XIII ст. — К., 1903.

Я.К.

Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в р. 1895.

Записка для загального збору р. 1896

Публікується за виданням: ЗНТШ. — 1896. — Т. X. — С. 5–12.

Ця записка є звітом М.Грушевського як редактора “Записок НТШ” про виконану роботу і своєрідним перспективним планом, який вчений намагався реалізувати в НТШ. У записці автор не обмежується повноваженнями редактора, яким він був з початку 1895 р., а торкається всіх напрямів діяльності Товариства. Таке право історик заслужив, будучи ініціатором і реалізатором багатьох наукових починань НТШ. Не випадково у тому ж 1896 р. М.Грушевського обрали почесним членом Товариства, а тодішній його голова Олександр Барвінський назвав його “головним керманічем наукової роботи в нашій товаристві” (Загальні збори Наукового товариства ім.Шевченка // Записки НТШ. — 1896. — Т. XII. — С. 5; *Винар Л.* Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930. — Мюнхен, 1970. — С. 12).

с. 534 *Ферії* — свята.

... *“Правничий часописі”...* — “Часопись правнича”. Місячник для теорії і практики (під такою назвою з’явився перший номер часопису 1 квітня 1889 р.) — правничий журнал,

що виходив у Львові з 1889 до 1899 р. Заснований К.Левицьким, Є.Олесницьким та А.Горбачевським. Періодичність цього видання тричі змінювалася: з місячника на кварталник, згодом — на річник. З 1892 р. журнал видавала Правничка комісія Історико-філософської секції НТШ за редакцією К.Левицького. Загалом вийшло 10 річників “Часописі правничої”.

с. 535 ... *перший том, зложений переважно з праць українських співробітників (трьох українців і двох галичан)*... — з п'яти авторів першого тому “Записок НТШ” троє (М.Грушевський, О.Кониський, Т.Рильський) представляли підросійську Україну, двоє (О.Колесса, О.Барвінський) — Галичину.

... *разом з жертвою одного патріота*... — М.Грушевський має на увазі когось з наддніпрянських українців. Анонімність збережена з огляду на можливі неприємності з боку царського режиму для мецената у разі оприлюднення цієї акції.

с. 536 ... *правдоподібно, се розширення довершиться вже свого року*... — як і сподівався М.Грушевський, починаючи з 1896 р. “Записки НТШ” стали виходити 6 разів на рік.

... *з часом се повинно б статись і з математично-природничим* — починаючи з 1897 р., матеріали членів Математично-природничої секції публікувалися в окремому виданні — “Збірник Математично-природничої секції”. Ця секція утворилася 1892 р. як Математично-природописно-лікарська секція.

с. 537 ... *про “Правничу часопись”*; *зміст її обговорено на іншій місці (в науковій хроніці)*... — див.: Наукова хроніка. Огляд українсько-руських часописей за р. 1895 // Записки НТШ. — 1896. — Т. X. — С. 2–4. В огляді зазначається, що в 1895 р. було опубліковано 4 випуски “Часописі правничої”.

... *під редакцією того ж д-ра К.Левицького*... — Левицький Кость (1859–1941 рр.) — адвокат, публіцист, видатний політичний діяч Галичини, почесний член НТШ. Основні праці: “Німецько-український правничий словник” (1893 р.), “Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914” (1926 р.) та ін. (Енциклопедія українознавства. — Львів, 1994. — Т. 4. — С. 1268).

... *вони містять в собі переклад Костомарова “Мазепа й мазепинці” (з скороченнями)*... — див.: Руська історична бібліотека. — Львів, 1895. — Т. XVII: *Костомаров М.* Історичні монографії. — Т. 10: Мазепа. Ч. 1; Там само. — Т. XVIII: *Костомаров М.* Історичні монографії. — Т. 11: Мазепа. Ч. 2. Мазепинці. Ці праці завершували проект 11-томного видання праць М.Костомарова у серії “Руська історична бібліотека”.

... *Антоновича “Останні часи козаччини на правім боці Дніпра”* — праця В.Антоновича під дещо іншою назвою “Останні часи козаччини на Правобережжі після актів 1679–1716 рр.” була поміщена у XVIII томі “Руської історичної бібліотеки” разом зі згаданими працями М.Костомарова (див.: Руська історична бібліотека. — Львів, 1895. — Т. XVIII: *Костомаров М.* Історичні монографії. — Т. 11: Мазепа. Ч. 2. Мазепинці. — С. 127–296).

... *і в часописі Товариства “Зоря”*... — “Зоря” — тижневий часопис, що виходив у Львові протягом 1880–1897 рр. З 1885 р. він перейшов у власність НТШ і став всеукраїнським друкованим органом, де друкувалися письменники, критики, етнографи як з Галичини, так і з Наддніпрянської України.

с. 538 ... *“Пам'яток українсько-руської мови й літератури”*... — йдеться про видання Археографічної комісії, що виходило за редакцією Івана Франка. До 1913 р. з'явилося сім томів серії; останній том серії був опублікований 1930 р.

... *наукове видання писань Котляревського (ювілейне видання — деякі часті його розпочато друком)* — до ювілею І.Котляревського у 1898 р. Археографічна комісія у “Пам'ятках українсько-руської мови й літератури” планувала перевидати “Енеїду” та інші його твори. Комісія навіть схвалила відповідне рішення. “Енеїда” була перевидана з першого видання 1798 р.; від видання інших творів Комісія відмовилася з огляду на такі ж наміри у київських наукових колах (*Капраль М.* Археографічна комісія Наукового товариства ім.Шевченка у Львові (Нарис історії діяльності) // Український археографічний щорічник. —

З М І С Т

<i>Я. Дашкевич</i> . Михайло Грушевський наприкінці ХІХ ст.	I
<i>М. Капраль</i> . Від упорядника	XIV
Розділ I. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ПЕРЕДМОВИ	1
Виймки з жерел до історії України-Руси: до половини ХІ віку	3
Опись Львівського замку р. 1495	144
Метрика Самбірська. Подробиці з історії відносин релігійних	154
Кілька духовних віршів з Галичини	161
Співаник з початку ХVІІІ в.	175
Описі Ратенського староства з 1500—1512 рр.	259
До історії “руського обряду” в старій Польщі	292
До історії “руського обряду” в давній Польщі	294
До питання про правно-державне становище київських князів ХV в.	301
Матеріали до історії козацьких рухів 1590-х рр.	305
Кілька документів з життя Забузької Русі ХVІ в.	333
Передмова [до т. I “Етнографічного збірника”]	343
Передмова [до т. II “Етнографічного збірника”]	345
[Передмова до т. ХІХ “Руської історичної бібліотеки”]	347
[Передмова до т. ХХ “Руської історичної бібліотеки”]	349
Передне слово [до т. ХХХІ—ХХХІІ “Записок НТШ”]	352
Передне слово [до т. ХХХV—ХХХVІ “Записок НТШ”]	355
Вступне слово редакції [до т. VІІ “Руської історичної бібліотеки”]	356
Розділ II. АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ	357
Молотівське срібло	359
Молотівське срібло. Археологічна замітка	361
Печатка м[итрополита] Константина з Звенигорода	367
Похоронне поле в с. Чехах (археологічна розвідка)	369
Звенигород Галицький (історично-археологічна розвідка)	389
Печатка з Ступниці під Самбором	414
Розділ III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	417
Гетьман Богданко. Критично-історична розвідка	419
Галицьке боярство ХІІ—ХІІІ в.	435
Анти (“Antai, Antes). Уривок з “Історії України-Руси”	452
Анти. Реферат	465
Хмельницький і Хмельниччина. Історичний ескіз	466
Портрет Хмельницького з вид[ання] 1683 р. (До портрета)	490
Чи було між руськими племенами плем'я хорватів? Реферат	492

Розділ IV. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ	493
Нововидані пам'ятки давнього письменства руського	495
Нові розвідки з історії давньої Руси	512
Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в р. 1895. Записка для загального збору р. 1896	534
Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 рр. Записка для загального збору 1898 р.	542
Наукове Товариство імені Шевченка і його діяльність в 1898 р.	550
Примітки до історії козащини з поводу книжки: Бесіди про часи козацькі на Україні	558
Розділ V. НЕКРОЛОГИ	569
Пантелеймон Куліш [Некрологічна звістка]	571
Петро Лебединцев — Іван Малишевський (Некролог)	572
В.Васілевський (Некролог)	574
Посмертні згадки (А.Скальковський, Е.Кунік, В.Ястребов)	575
Микола Гулак. Посмертні згадки	577
Е.Рудіковський — В.Луцкевич (Некрологічна згадка)	580
КОМЕНТАРІ	582
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	644
ПОКАЖЧИК	654

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 6

Серія "Історичні студії та розвідки (1895–1900)"

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 03.06.2004. Підп. до друку 11.11.2004. Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 54,82. Умовн. фарбовідб. 55,22.
Обл.-вид. арк. 44,98. Додатк. накл. 2000 прим. Свідоцтво держ. реєстру:
серія ДК № 22. Вид. № 03. Зам. 529-4.

Державне спеціалізоване видавництво "Світ" 79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапозитивів на ВАТ "Львівська книжкова фабрика "Атлас"
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 6: Серія "Історичні студії та розвідки (1895–1900)". — 2004. —
696 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-367-4 (т. 6).

Шостий том зібрання праць М.Грушевського є другим томом серії "Історичні студії та розвідки" і охоплює період 1895–1900 рр. У ньому вміщені публікації документів, джерелознавчі розвідки і передмови, історичні статті та науково-інформаційні матеріали.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-367-4 (т. 6)